

29. Kubala L. The Distinctive Features and the Main Goals of Athenian imperialism. *Graeco-Latina Brunensia* vol.18, 1.Brno, 2013.
30. Stockton D. The Classical Athenian Democracy. Oxford University Press, 1990.
31. Thucydides. *Thucydides*. 4 vols. Charles Forster Smith, trans. Heinemann, London, 1980.

ВПЛИВ СУЧАСНИХ ЗМІ НА ФОРМУВАННЯ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ УКРАЇНЦІВ ТА ПОЛЯКІВ

Добржанський Олександр

Mass media is a powerful means of influence on the formation of the social stereotypes and historical memory in the society. The way the information is presented and the key points are highlighted directly depends on the awareness of the society and formation of the historical memory of the people. Modern social discourse between Ukraine and Republic of Poland on the issue of the historical past namely of the events connected with the opposition between Ukrainians and Poles on the territory of Volyn during the years the Second World war negatively influences on the historical memory.

Key words: *historical memory, international conflicts, social and historical stereotypes, Ukraine, Republic of Poland, mass media.*

Від подачі інформації, вираженості оцінок щодо історичних подій, міжнаціональних взаємин та протиріч, напряму залежить історична пам'ять нації, суспільний резонанс, який у свою чергу великою мірою здатен впливати на міждержавні взаємини. Тому роль засобів масової інформації (ЗМІ) у поглибленні добросусідських відносин України та Республіки Польща навряд чи може бути переоцінена. Головним завданням ЗМІ сьогодні є не лише інформування про державу-сусіда, але й сприяння нормалізації, розвитку та поглибленню міжнаціональних відносин. Даний напрям досліджень не став предметом окремої наукової розвідки, а досліджувався лише фрагментарно, найчастіше журналістами українських та польських часописів. Отож, запропонована стаття містить елементи наукової новизни.

ЗМІ, які сьогодні є поширеними та доступними для кожного, формують суспільну думку і здатні досить відчутно впливати на неї. Адже разом із фактами, ЗМІ пропонують читацькій (глядацькій) аудиторії свою оцінку події, розставляють на власний смак акценти на тому чи іншому її аспекті, додають певний контекст чи опускають деякі подробиці. Усі ці факти і формують ставлення суспільства до будь-якого явища, загалом, та у міжнародних відносинах, зокрема.

Налагодження та розширення міжлюдських відносин українців і поляків сприймається обома суспільствами як свідчення політичного порозуміння та запорука сталості економічних відносин, культурна інтеграція. Можна також стверджувати, що міжлюдські стосунки є відзеркаленням стану міжетнічних відносин. Поряд із цим безсумнівними є факти певної упередженості, негативних стереотипів, які існують в свідомості українського та польського народів, породжених частими конфліктами та драмами історичної минувшини. І хоча на сьогоднішній день можна впевнено стверджувати, що на шляху подолання цих стереотипів зроблено чимало успішних кроків, однак, їх існування та періодичне загострене акцентування на подіях минувшини перешкоджає повному примиренню і порозумінню двох націй, навіть, незважаючи на здійснюване на найвищому рівні налагодження міждержавних відносин.

Зокрема, негативний історично-суспільний стереотип українця прищеплювався переказами про Хмельниччину і гайдамаччину, підсилювався відносно свіжими подіями Другої світової війни та подіями на Волині середини 40-х років ХХ ст. А на західних теренах України образ сусіда-поляка викликає асоціації з утисками українців, коли на «східних кресах» другої Речі Посполитої закривалися українські школи, культурно-освітні заклади, руйнувалися православні церкви, нищилися селянські господарства під час пацифікації. У роки війни польське підпілля винищувало українську інтелігенцію, а нова повоєнна влада Польщі продемонструвала своє відношення до українців через акцію «Вісла» [14, 10].

У період тоталітаризму негативні стереотипи в обох народів за відношенням один до одного ще більше посилювалися через антипольську пропаганду в Україні і антиукраїнську в Польщі, зокрема шляхом фальсифікації та викривлення історії. У польській свідомості українці поставали «націоналістами» у найнегативнішому значенні цього слова, а отже, українці уявлялися найбільшими ворогами поляків і причиною усіх їх нещасть [6, 11; 4, 41]. Наприклад, за даними соціологічних опитувань станом на 1991 рік лише 9 % поляків із симпатією ставилися до українців, 38 % – відчували неприязнь, а 53 % – індиферентно [14, 11].

Аналізуючи відображення двосторонніх польсько-українських відносин у ЗМІ загалом, слід, перш за все, наголосити на тому факті, що польська тематика набагато ширше представлена на шпальтах газет та місцевих телеканалів у західних областях України, навіть ширше, аніж у центральних ЗМІ. Аналогічною є й ситуація з українською проблематикою у польських ЗМІ, де східні воєводства акумулюють інформацію про державу-сусіда. Цьому є ряд об'єктивних причин:

- безпосередня близькість;
- тісні історичні та культурні зв'язки;

– наявність на західних теренах України та східних теренах Польщі чисельної української та польської національних меншин [16, 356].

Щодо тем, які найчастіше обговорюються у прикордонних ЗМІ в 2010–2017 рр., слід у першу чергу назвати тему політики Польщі в ЄС зі сприяння євроінтеграційному поступу України. Це пов'язано, насамперед, з тим, що з липня по грудень 2011 р. Польща головувала у Євросоюзі [9].

Постійною за згадуванням у ЗМІ на Західній Україні та в Східній Польщі є тема транскордонного співробітництва, яка також впливає з фактору географічної близькості. Щодо даної тематики, то на українсько-польському прикордонні зустрічаються діаметрально різні репортажі: від викриття недоліків ТКС, критики, так і формування ЗМІ сталого позитивного стереотипу співробітництва за програмою «Україна – Польща – Білорусь». Одним із найчастіше згадуваних, протягом 2010–2012 рр., питань як в українських, так і в польських ЗМІ, причому рівною мірою регіонального та центрального рівнів, є питання пов'язані із футбольним чемпіонатом, який Польща й Україна мали приймати та прийняли у 2012 р. Відповідно, досить часто згадується тема співробітництва країн у контексті спільної підготовки до Євро-2012.

Дещо іншу інформаційну спрямованість мають видання, що організовані національними меншинами. Так, наприклад, на сторінках «Монітора Волинського» («Monitor Wołyński»), заснованого у 2009 р. польською меншиною Волині, найчастіше ведеться полеміка з приводу, злободенних питань життєдіяльності польської громади, звернення до пам'ятних подій польсько-українського сьогодення, спільного минулого, проблем співіснування польської меншини із місцевими органами влади: «Звернення до волинян Ради з питань етносоціальної політики при Волинській обласній державній адміністрації» [7, 2], «Ми зацікавлені у розвитку партнерських стосунків з Польщею» [2, 11], «Десяті Міжнародні Дні Полонії та поляків за кордоном» [1, 7] «Відкрито новий відділ польського товариства» [3, 12] та інші.

Однак, досить великою є різниця між регіональними та загальнодержавними ЗМІ в плані особливостей висвітлення польсько-українських взаємовідносин. Наприклад, центральні видання («Політика і час», «Дзеркало тижня», «День» – з українського боку, та «Polityka», «Gazeta Wyborcza», «Wprost» – польського) підходять до цього питання зважено, підтримуючи урядову лінію, вдаються до поглибленого аналізу, порівняльних оцінок тощо. А от регіональна преса доволі часто буває досить емоційною в оцінках, з помітними настроями місцевого населення і таке інше [15, 132].

Як зазначає з цього приводу О. Грищенко, кожне окреме видання обирає для себе пріоритетні для висвітлення теми, в той час, як інші – ігноруються. Крім цього, помітна певна ідеологічна спрямованість

видань, згідно з якою можна умовно розділити всі ресурси на 3 групи: перша група – проросійські; друга – проукраїнські з прихильним ставленням до Польщі; третя – видання, що дотримуються офіційної державної позиції щодо Польщі [5]. Аналіз тематики регіональних ЗМІ як заходу, так і сходу України переконливо свідчить, що головний лейтмотив інформаційних сюжетів – це міждержавне співробітництво. Не прослідковується особливої різниці і в тематиці польських ЗМІ, чи то регіональних, чи то загальнодержавних.

Однак, існують теми, які з періодичною постійністю порушуються, як українськими, так і польськими засобами масової інформації і досить відчутно впливають на суспільства сусідніх країн, маючи незмінно сильний резонанс. До таких тем належать сторінки спільної історії двох народів, що і є основними підвалинами сучасної історичної пам'яті обох суспільств. Серед них українсько-польські міжнаціональні відносини у роки Другої світової війни, причини, перебіг та наслідки так званої «Волинської трагедії», збройне протистояння між УПА та Армією Крайовою і т. ін. Інтерпретація тих подій має досить суб'єктивний характер, взаємне нищення українців і поляків у воєнні та повоєнні роки по-різному потрактовують історики по обидва боки кордону, а вслід за ними політики та журналісти у ЗМІ. До того ж, дана тема має сталу популярність рівною мірою регіональних та центральних газет і телеканалів. І на відміну від сучасних проблем євроінтеграції чи транскордонного співробітництва, про що йшлося вище, якраз саме ці теми і спосіб їх подачі у ЗМІ впливають на формування історичної пам'яті, навіть, тих поколінь українців і поляків, які щойно формуються.

Частина учасників волинської дискусії цілком виправдано звертає увагу на те, що волинські події є частиною гітлерівсько-сталінської теми конфлікту тоталітаризму [13, 400], котра логічно штовхала на злочини навіть найцивілізованіші народи, і таким чином виводить їх за межі звичних відносин.

Хоча українсько-польський діалог довкола складних проблем минувшини триває від моменту здобуття обома країнами незалежності і ще донедавна здавалося, що минуле дозволить порозумітися. Особливо обнадійливо ситуація виглядала в річницю 60-річчя волинської трагедії – у липні 2003 р., коли відбулося відкриття пам'ятника українсько-польському примиренню у с. Павлівка, що на Волині. ЗМІ України та Республіки Польща (як центральні, так і регіональні) одноставно резюмували узгоджене на державному рівні міжнаціональне примирення.

Проте, уже за кілька років по тому, у польських прикордонних ЗМІ (Перемишль, Люблін) знову з'являється низка публікацій з виразним акцентом на волинських подіях часів Другої світової війни, ведуться дискусії щодо кількості «замордованих поляків українськими націоналістами».

Чи не найяскравішим та найдискусійнішим елементом політичного складника 70-ї річниці волинської трагедії стало прийняття законодавчими інституціями Республіки Польща відповідних ухвал. Гострі дебати на цю тему ліберальні медіа назвали «голосуванням геноциду», оцінюючи їх як публічні торги на патріотизм, конкурс на найгарячіших оборонців Вітчизни, вибори апостолів правди [18, 97; 20]. У свою чергу праві видання трактували волинські події як «камуфлювання правди і масштабів злочину» [17, 3]. Попри жваві дискусії Сейм Республіки Польща фактично повторив термінологію свого рішення від 15 липня 2009 р. [11, 1], назвавши події на Волині 1943–1944 рр. «етнічними чистками з ознаками геноциду» [10, 12]. Частота обговорення проблеми польською владою та аналіз кількості газетних публікацій засвідчує черговий сплеск інтересу польського суспільства до подій на Волині часів Другої світової війни на рубежі першого десятиліття XXI ст. У період 2009–2013 рр. з'являється все більше публікацій, зокрема у прикордонних ЗМІ Польщі, з приводу причин та перебігу «волинської різанини», з помітним загостренням націоналістичних настроїв та усе різкішими антиукраїнськими випадками.

На підтвердження вищесказаного слід зазначити, що на регіональному рівні (уже на 2013 р.) події 1939–1947 рр. були визнані геноцидом (як наприклад, це зробив сеймик Люблінського воєводства 24 червня 2013 р. [19]). Дане рішення досить активно обговорювалося у польських центральних і регіональних ЗМІ. За таких обставин частина польського суспільства, особливо люди старшого покоління, сприймали єдино можливим і справедливим означенням для подій сімдесятилітньої давності як «*ludobójstwo* / геноцид» [8, 17]. Українські ж засоби масової інформації у цей час лише пасивно інформували читача про рішення польської влади.

Напередодні голосування у Сенаті група з України, очолювана експрезидентом Л. Кравчуком у складі І. Васюника, Є. Свестюка, А. Козицького та ін., намагалася переконати польських політиків не ухвалювати рішень, які б підривали подальший процес українсько-польського порозуміння. Однак, як зазначає О. Каліщук, знаючи недолугу позицію української влади, польська сторона могла робити різкі заяви, не остерігаючись гострої реакції офіційного Києва, що й було зроблено Сенатом РП у червні 2013 р. Не випадково українські журналісти звернули увагу на інтерв'ю голови сенату Б. Борусієвича, у якому він припустив тактику «непомічання» рішень польського парламенту з боку української влади [12, 6–7].

Шквал емоцій, який хвилею піднявся і в українському, і в польському суспільствах, тільки загострював проблему, втягуючи у свою орбіту все більшу кількість учасників, загострюючи міжнаціональні взаємини і таким чином зводячи на нуль усі попередні кроки у напрямку

примирення та порозуміння. Але справді зведено нанівець результати багаторічних українсько-польських кроків на зустріч ухвалою польського Сейму 22 липня 2016 р. У цей день Сейм Республіки Польща проголосував за резолюцію «Про встановлення 11 липня Днем пам'яті поляків, жертв геноциду, вчиненого ОУН-УПА», фактично підтвердивши і продовживши попередні заяви нової польської влади.

Цього разу ЗМІ обох країн як центральні, так регіональні, навипередки стали коментувати ухвалу Сейму РП. Щоправда, коментарі по обидва боки кордону діаметрально різнилися. До дискусії у ЗМІ долучилися політики, науковці, громадські та культурні діячі, жоден пересічний українець та поляк не залишилися осторонь дискусії, будучи прямо чи опосередковано втягнутими до неї. Даний приклад яскраво засвідчує і той факт, що не дивлячись на численні намагання центральних польських ЗМІ згладити прикрість ухвали, сам її зміст та суспільний резонанс завадили це зробити.

На прикладі неузгодженості трактування подій на Волині у роки Другої світової війни чітко прослідковується вплив суспільно-історичних стереотипів та дискусії у ЗМІ на історичну пам'ять двох суспільств. Як показує досвід сучасних українсько-польських взаємин саме історична пам'ять суспільств є тим лакмусовим папірцем, який здатен за лічені дні змінити колір міжнаціонального порозуміння, загострюючи суперечки на рівні політиків і пересічних українців та поляків. І навіть негативний досвід міжнаціональних суперечок із приводу історичної минувшини має свої плюси: зокрема, політично не виважені заяви польського істеблішменту продемонстрували і позитивні тенденції: інтелектуальні еліти України та Польщі проявили мудрість і об'єдналися у бажанні віднайти можливість ведення наукового беземоційного діалогу заради майбутнього.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Ваколюк В. Десяті Міжнародні Дні Полонії та поляків за кордоном. *Monitor Wolyński*. 2011. 12 травня. С. 7.
2. Ваколюк В. Олександр Курилюк: «Ми зацікавлені у розвитку партнерських стосунків з Польщею». *Monitor Wolyński*. 2011. 21 квітня. С. 11.
3. Відкрито новий відділ польського товариства. *Monitor Wolyński*. 2011. 26 травня. С. 12.
4. Горун Д. Українсько-польські гуманітарні взаємини в 1991–2001 рр. *Історія в школі*. 2002. № 5–6. С. 41.
5. Грищенко О. А. Образ Республіки Польща в ЗМІ донецької області. URL: <http://istfak.org.ua/tendensii-rozvyt...> – Назва з екрану.
6. Заброварний С. До повного примирення і щирого порозуміння. *Політика і час*. 1997. № 9. С. 5–11.

7. Звернення до волинян Ради з питань етносоціальної політики при Волинській обласній державній адміністрації. *Monitor Wolyński*. 2010. 1 квітня. С. 2.
8. Каліщук О. У тіні Волині? Історія vs пам'ять. Львів: Ін-т українознавства ім. Івана Крип'якевича НАН України, 2016. 162 с.
9. Польсько-українські відносини у висвітленні ЗМІ Львівської області. URL: <http://rusfil-mggu.at.ua/forum/29-88-1> – Назва з екрану.
10. Присташ Я. «Етнічні чистки з ознаками геноциду». *Наше слово*. 2013. 30 червня (№ 26). С. 12.
11. Присташ Я. Сейм вшанував жертв Волині 1943–44 рр. *Наше слово*. 2009. 26 липня (№ 30). С. 1.
12. Слисаренко І. Ревизионизм по-польски. 2000. 2013. 5–11 юля (№ 27). С. 6–7.
13. Снайдер Т. Криваві землі: Європа поміж Гітлером та Сталіном / пер. з англ. М. Климчука та П. Грицака. Київ: Грані-Т, 2011. 447 с.
14. Стрільчук Л. В., Стрільчук В. В. Інституційні складові українсько-польського гуманітарного співробітництва. Монографія. Луцьк, 2013. 258 с.
15. Стрільчук Л. В. Роль засобів масової інформації в налагодженні українсько-польських міждержавних відносин та подоланні історичних стереотипів. *Історичні студії Волинського національного університету імені Лесі Українки*. Вип. 8. Луцьк, 2012. С. 128–134.
16. Стрільчук Л. Україна – Польща: від добросусідських відносин до стратегічного партнерства (кінець ХХ – початок ХХІ ст.). Луцьк: Волинські старожитності, 2013. 608 с.
17. Austyn M. Wolyńskietabu: Sześćprojektów, rozbieżne definicje, kamuflującienickiedy prawdziwy charakter i skalęzbrodni – w sejmowej komisji i kultury ruszajądzisprace nad projektami uchwal upamiętnia jących ludobójstwo na polskich Kresach. *Nasz Dziennik*. 2013. 5 czerwca (Nr 128). S. 3.
18. Bujak P. Polityczny spory o upamiętnie niezbrodni na Wołyniu w polskim parlamencie. *Pogranicze: Polish Borderlands Studies*. 2014. No 1. S. 97
19. Stanowisko Sejmiку Województwa Lubelskiego z dnia 24 czerwca 2013 r. w sprawie uczczenia pamięci ludobójstwa dokonanego przez Organizację Ukraińskich Nacionalistów i Ukraińską Powstańczą Armię. URL: www.bip.lublin.pl
20. Wroński P. Głosowanie ludobójstwa. *Gazeta Wyborcza*. 2013. 131.